

Universitatea Națională de Arte „George Enescu” Iași

Facultatea de Arte Vizuale și Design

Studii universitare de doctorat

Domeniul Arte Vizuale

ORIENTĂRI ȘI TENDINȚE ÎN DESENUL CONTEMPORAN

PLURALITATE STILISTICĂ ÎN GRAFICA ACTUALĂ

Profesor universitar dr. Dragoș Pătrașcu

REZUMAT

Teza de abilitare având titlul „ORIENTĂRI ȘI TENDINȚE ÎN DESENUL CONTEMPORAN – Pluralitate stilistică în grafica actuală” continuă cercetările pe care le începusem deja în primii ani de după 1989, prin documentări periodice în muzeele de artă modernă, spațiile de artă contemporană și galeriile de artă din Europa occidentală la care nu avusesem acces până atunci. Timp de aproape trei decenii, aceste documentări s-au axat pe două direcții, complementare, de altfel:

1 – studierea și arhivarea curentelor și tendințelor din primele șase decenii ale secolului XX, perioadă istorică pe care criticii și filosofii artei au supranumit-o Arta Modernă. Tot atunci am început o documentare anuală asupra artei contemporane (de după 1960) care în timp s-a sistematizat, devenind o pasiune.

Parisul, cu cele 800 de galerii de artă, a constituit un loc de cercetare predilect. Muzeele „Luvru”, „Quai Branly”, „Musée d Orsay”, „Rodin”, Spațiul „Dali” din Montmartre, Atelierul „Brâncuși”, Muzeul „Picasso”, Muzeul de Artă Modernă al orașului Paris, Centrul „Georges Pompidou” (o instituție culturală originală, în întregime dedicată creației moderne și contemporane, în care artele plastice se învecinează cu cărțile, designul, muzica și filmul), Centrele de artă contemporană „Palais de Tokyo” și „Louis Vuitton”- toate aceste spații culturale adăpostesc opere de artă începând cu Antichitatea și terminând cu cele mai noi căutări și tendințe din arta recentă.

În anul 2005, la Centrul „Pompidou” s-a deschis expoziția „Big- Bang – Distrugere și creație în arta secolului XX”. Rămâne unul dintre cele mai importante proiecte organizate de către acest important centru cultural în ultimii ani. O expoziție emblematică, ce subliniază schimbarea „paradigmei” gustului unei epoci, explorând parcursul zbuciumat, „aventuros”, plin de neprevăzut al avangardelor secolului XX, trecând în revistă într-un mod aproape didactic cele mai importante direcții, curente și orientări ale artei secolului trecut.

Ultimele șase Bienale de la Veneția au constituit un alt „motor” de observare, documentare și arhivare ale uneia dintre cele mai importante Bienale de Artă din lume, unde, o dată la doi ani, se poate lua „pulsul” artei din acel moment din lume.

Toată documentarea făcută în cadrul acestor instituții culturale, galerii, expoziții și bienale amintite mai sus s-a materializat în câteva sute de pagini de note de curs și într-o arhivă de

aproximativ 8000 de imagini și înregistrări video, folosite la cele două cursuri pe care le predau în cadrul programului de Masterat: 1 „Sincretismul tehnicilor în Arta Contemporană” (curs comun pentru toate secțiile de la departamentul Arte Plastice)

2 „Pluralitate stilistică în grafică”, (anii I, II, secția de Grafică)

2 – Un alt palier al cercetării personale s-a îndreptat spre căutările, tendințele și orientările din zona desenului actual, integrarea acestuia în spectacolul „vivant” al artei contemporane fiind o interogație permanentă care mi-a însoțit trecerea în revistă și analiza conceptelor, limbajelor de expresie și a tehnicilor întâlnite.

Globalizarea limbajelor artistice care a dus inevitabil la un fel de „esperanto vizual” a deschis în același timp calea spre o „estetică cognitivă”, intrarea într-un contact generalizat, o conectare la „Rețeaua Universală” (citate din criticul de artă Pierre Restany). Granițele dintre genurile artei (și dintre arte în general) încep să dispară, modalitățile de expresie interferează împrumutându-și limbajele. Arta cucerește noi teritorii, invadând toate domeniile activității umane. Nu unde (în ce curent adică) se încadrează o operă de artă, ci dacă este sau nu artă - iată întrebarea fundamentală ce însoțește creația vizuală din 1960 încoace. Întrebat de către un ziarist american ce concept se ascunde în spatele controversatei lucrări *Fountain / Fântâna*), Marcel Duchamp a răspuns: „Nu am vrut decât să destabilizez esteticul”.

Confuzia este mai mare ca oricând. Au dispărut saloanele refuzaților și juriile infailibile, nu se mai închid expoziții ca urmare a scandalizării publicului. Poate doar în țările totalitare. Se inventează mereu, se ajunge la o „tiranie a inovației” (artistul de origine română Daniel Spoerri, referitor la atmosfera culturală pariziană a anilor '60 – '70). Reacția publicului a început prin a fi entuziastă, perplexă și a ajuns la indiferență și apatie. Odinioară artistul studia capodoperele din Luvru. Acum interesul antropologic pare să fie mai important decât cel estetic. „Mimesisul”, spiritul care a călăuzit preț de cinci secole arta, a fost înlocuit cu relativizarea formelor și culorilor. Se pare că asistăm la o schimbare a rolului artei. Aceasta nu se mai reduce la o activitate ce nu poate fi exprimată în cuvinte, ci procedează la spectaculoase mutații ale gândirii.

Diversă, neunitară, contradictorie, arta ultimelor decenii scapă, în general, analizei. Este o înșelătorie sau este o artă vestitoare a unei lumi noi? Unde se situează desenul pe aceste „plăci tectonice” ale artei zilelor noastre? Mai este tehnica la fel de importantă ca odinioară? Scrierile teoretice recente despre desen au tendința, la rândul lor, de a marșa mai mult pe ideea de conceptualizare, pierzând din vedere tendința contemporană a desenului spre subiectivitate, asociații și narațiuni (prefața volumului „Vitamina D”). Cu aceeași măsură este considerată și tehnica în care un artist se exprimă, abilitățile cizelate în timpul anilor de studii fiind privite în lumea artei actuale ca având mai puțină importanță decât conceptul în sine, riscând să se intre în acest fel în contradicție cu o mare parte a publicului.

Cele două albume „Vitamina D1” (2005) și „Vitamina D2” (2013) apărute la prestigioasa editură „Phaidon” prezintă o privire amplă și pertinentă asupra perspectivelor în desenul contemporan, propunând o grilă de lectură a operelor a peste două sute de artiști din diverse generații și din diferite țări și continente ale lumii. Una dintre concluziile studiului la care au participat 80 de nume importante ale lumii artei contemporane (curatori, directori de muzee și galerii, istorici, universitari și critici din întreaga lume) a fost că desenul, pictura, new media, instalația, sculptura trăiesc în simultaneitate și nu în diacronie. Descrisă într-un mod brut, arta contemporană urmează două traiectorii majore: cea post-conceptuală și cea neoromantică. „E decisiv faptul că totul depinde de domeniul desenului pentru că tensiunile interioare și

contradicțiile să apară în ceea ce privește cele două direcții” spune Emma Dexter în prefața volumului „Vitamina D1”.

Limbajul desenului a fost considerat întotdeauna punctul forte al artei, iar din această perspectivă, desenul devoalează și prezintă traseul și structurile interne ale procesului de gândire artistică. „De la Punct, Linie, Suprafață la Desenul Contemporan - Pluralitate stilistică în grafica actuală” reprezintă cursul pe care îl predau la anii I și II master - grafică Cursul cuprinde detalierea conceptului de desen prin descrierea și interpretarea elementelor esențiale ale limbajului artistic, materializate în receptarea (abstractizarea) realității imediate, senzoriale, utopice. Desigur, desenul, ca toate genurile artei (și ca toate artele în general) nu face „opinie separată” față de căutările febrile și de dorința de schimbare din arta contemporană.

Sincretismul genurilor artei, al curentelor artistice, al tehnicilor și modalităților de lucru se practică tot mai des, transferând și glisând dintr-o parte în alta, aproape totul. Alături de reciclarea poetică a obiectelor unui consumerism global, care în deceniul al nouălea a cuprins frenetic și fostele țări comuniste, de instalație, happening, performance și noile media, surprinzător pentru cei care le „cântau prohodul” în anii '90, pictura și desenul continuă să se manifeste și să producă artefacte atât estetice, cât și conceptuale. În arta recentă se poate observa lesne transgresarea desenului și picturii, o glisare permanentă între cele două specii artistice, fotografia reprezentând de multe ori unul dintre lanți, punctul de pornire, ideea, finalizând sfera conceptuală. De asemenea, desenul este o prezență constantă în practica instalației contemporane, metamorfoza liniei în tridimensional întâlnindu-se des în proiectele artistice actuale.

Din a doua jumătate a secolului XX, desenul și-a dobândit autonomia în raport cu așa-zisele „arte majore”, fapt atestat de organizarea a numeroase expoziții internaționale de amploare, sub egida marilor muzee ale lumii, care „repun în discuție istoria artei (și artiștilor) prin opera desenată” (Pan Imre). Emanciparea desenului în contextul artelor vizuale de după 1960-'70 devine un act manifest, prin diversificarea viziunilor și opțiunilor tehnice ale artiștilor, cei care se orientează spre expresii grafice nemaifiind doar pictorii sau gravorii. „Renașterea a desprins tabloul de perete și avangarda a emancipat desenul de tabloul în ulei”, observa PAN Imre, cu ocazia Internaționalei desenului de la Darmstadt (1970).

Asistăm, cu alte cuvinte, la o relaxare a percepțelor conceptualismului din anii '60-'70, cei cincizeci de ani care s-au scurs de atunci aducând schimbări importante în însuși conceptul de curent artistic, acesta pierzându-și „puritatea” și inflexibilitatea de la început. Ideea de concept se „globalizează”, senzația de „aseptic” cu care ne obișnuise conceptualismul se estompează. Se observă intruziuni, interferențe, deschideri, acceptări, care denotă o schimbare majoră de atitudine culturală, internetul devenind un conector universal (Pierre Restany), prin care se creează o schimbare de paradigmă. Însăși performance-urile și happening-urile, genuri consacrate ale artei conceptuale, au fost „furate” de extrema avangardistă a spectrului industriei divertismentului. Odată cu apariția unor studii aprofundate asupra desenului contemporan, pe lângă orientarea neoromantică abordată de un număr din ce în ce mai mare de tineri artiști, neoconceptualismul rămâne o prezență constantă (chiar dacă mai puțin numeroasă ca altădată), observându-se o preocupare din ce în ce mai evidentă pentru tehnică. În desenele lui Paul Noble și Robert Longo (ca să luăm doar două dintre exemplele notabile apărute în albumul *Vitamina D - Desenul contemporan*, Phaidon, 2015), tehnica este considerată la fel de importantă ca ideea. În acest sens pot fi date mai multe exemple de artiști de notorietate internațională la care se observă o grijă specială pentru acuratețea desenului, o reînnoire la o tradiție uitată, considerată până atunci perimată, o revenire la frumusețea desenului clasic pus „în slujba” unor idei actuale. „Artistul trebuie să fie copilul vremii sale” a spus Kandinski, desenul actual ilustrând strălucit acest lucru. Alfred Kubin, Otto Dix, Hans Bellmer, Ernst Fuchs, Rudolf

Hausner, Chuck Close, Hans Rudolf Giger, Paul Wunderlich, Vladimir Velicovic, Laurie Lipton, David Musgrave, Raymond Pettibon, Toba Khedoori, Julie Mehretu, Ernest Pignon-Ernest, Cai Guo Kiang, Franciszek Starowiezski, Wieslaw Walkuski, Beksinski, Gazovic, Saul Steinberg, Victor Brauner, Vasile Kazar, Octav Grigorescu, Sorin Ilfoveanu, Dan Erceanu, Nicolae Alexi, Mircea Dumitrescu, Onisim Colta, Ion Atanasiu Delamare, Iuri Isar, Adriana Lucaciu, Mircea Suciu sunt copiii ai artei timpului lor (parafrazându-l pe Vassili Kandinski). După cum se observă din lista de mai sus (incompletă, desigur, și deschisă, în același timp), documentarea a fost făcută și asupra exprimării prin desen (ca modalitate de expresie predilectă) a unor artiști din România. Genurile artei, așa cum se prezintă acum, hibridate, conectate, interferate, amalgamate, sincretice reprezintă un organism viu, într-o perpetuă mișcare, căutare, schimbare, glisare, intruziune, coeziune. Desenul, ca specie majoră a artei - fie ea modernă, contemporană sau recentă - are un drum, o cale, un culoar, similare (după cum am mai spus) cu celelalte genuri ale artei (dacă mai putem vorbi în acești termeni, acum). Desenul are adepți fideli, și-a câștigat definitiv autonomia, dar, după cum se vede „cu ochiul liber”, nu se mulțumește numai cu atât, dorința inovației și a schimbării făcându-și simțite permanent prezența.

Alături de prezentarea și detalierea activităților de documentare și cercetare, reflectate în activitatea didactică materializată în cursurile amintite mai sus, teza de abilitare cuprinde și activitatea artistică susținută de-a lungul carierei universitare. În Curriculum Vitae se poate vedea paralelismul celor două drumuri (de artist și de profesor), cât și complementaritatea și intersectarea lor. Este o variantă de răspuns la întrebările dacă un profesor poate fi în același timp și un artist profesionist versus dacă un artist poate (sau trebuie) să le împărtășească experiența lui culturală celor care vin din urmă.